

Naše dijaštvo, ako hoče storiti tak korak v javnost, se mora za stvar dobro pripraviti, tako da bode že s prvim nastopom pobilo vse morebitne predsodke. Menimo pa, da naj bi vse slovensko dijaštvo imelo nekak klub, v katerim bi bili zastopniki vseh akademiških društev, ki bi hotela v tem zmislu delovati. Ta klub naj bi pošiljal nekaj zastopnikov v centralni odbor. Seveda bi se morali zastopniki dijaštva smatrati za enakopravne z drugimi odborniki. Zastopniki akademiških društev bi imeli dolžnost, med letom v svojem društvu voditi »klub za ljudsko prosveto«. Člani tega kluba pa naj bi izvrševali naloge, ki bi jih jim nalagala centrala, in se na ta način pripravljali za delovanje o počitnicah. Za časa počitnic bi se lahko oziralo dijaštvo v klubu zastopnikov društev, ki bi prirejal sestanke in skrbel za vajo članov.

Ne vemo, seveda, koliko bi se med dijaštvom dobilo uporabnih, dobrih moči za predavanja. Upati pa je, da precejšnje število. Žalostno bi bilo, če bi se jih ne, saj so se za časa akcije za slovensko univerzo izkazali vsi tako navdušeni!

Prepričani smo lahko, da je stvar, o kateri je govor, dobra, kajti obnesla se je povsod prav izborna. Z ozirom na to je upati izdatne pomoči od vseh odličnih Slovencev, a manjkati pa tudi ne sme energije in treznosti slovenskega dijaštva!

Ob tej priliki nam prihajajo na misel besede prof. dr. Reyerja, neumornega razširjevalca ljudske izobrazbe, ki je dejal: »Tiho in brez velikih zahtev se razvija naše delovanje. Visoka politika pa mogočni dnevniki, ki zastopajo interese vladajočih krogov, komaj sprejemajo poročila o naših vprašanjih. Bogataši se vedejo do nas mrzlo ali vsaj odurno. A čas ni daleč, ko bodo obračali kulturni zgodovinarji na to socialno strujo vso svojo pozornost!« —

Književne novosti

Ivan Cankar: Na klancu. — Knezova knjižnica IX. Izdala »Slovenska Matica«. 1902.

»Ej, mati, majka, življenje moje, vseh mojih misli, vsega mojega nehanja začetek in cilj! Kako so žuljeve in zgrbljene tvoje uboge svete roke, — blagoslovi me, sina, z ubogimi svetimi rokami!« ». . . ni je bolj sladke in rodovitne ljubezni od ljubezni sinov, ki nimajo od svoje matere drugega, nego to sladko in rodovito ljubezen, vredno prostega doma in vse te široke in ponosne ceste.« (Ob zori 173, 174).

Tako je pisal Cankar v svojem zadnjem delu, jaz pa sem slutil, da vre v njegovi umetniški duši, da se čisti nemirni pesnikov duh, a nisem vedel, da

je med tem že vzknila iz njegovega rodovitnega srca cvetka, katero je hotel položiti okoli senc materi, ki nosi drugače trnjevo krono; in mati je vesela tega plemenitega sinovega daru. Ali je umetnik prinesel ta dar iz tujine, ali je natrgal to cvetje po domačih livadah? »Hodil sem«, izpoveduje se pesnik, »neznanez brez doma, moje srce pa se je stiskalo in širilo od velike, bolečine in radosti polne ljubezni do matere, ki nima doma.« (Prav tam 173.) Ko so se bila mlademu orlu razvila krila, poletel je visoko v zračne višave in zagledal čarobo tujih svetov; omamil ga je blesk tujega bogastva, rodno gnezdo se mu je zazdelo borno, preozko za njegovo široko srce. Letal je s tujimi orli in se le od časa do časa vračal domov k materi. Ljubil je vendar svojo mater, ali poleg domačih glasov je dajal od sebe tudi tuje, bratom nerazumne zvoke, bratom, ki niso nikoli tako visoko leteli. Jeli so ga gledati z neprijaznim očesom, ker so menili, da se je odtujil materi, ker so menili, da prezira ta drzni brat njih medlobo. In res je preziral te junake v domišljiji, ki merijo neizmernost po vatlih, ki imajo Rožnike in Golovce za Himalajo. Ta smeli orel pa je mislil, da je njegov ves svet, da se lahko povzdigne do solnca, in letel je više in više. Ali zazeblu ga je v srce, začutil je osamelost in jel se je približevati zemlji, svoji rodni zemlji. Da pustim podobo in povem naravnost: Cankar se je razvijal čisto naravno in organsko, primerno svoji veliki tvorni sili in našim umetniškim in družabnim razmeram. On je res dolgo hodil za tujimi vzori, in marsikdo z manjšo tvorno silo bi se bil pogubil, izkrvavel na teh opasnih potih, Cankar pa vendar nikoli ni docela izgubil stika z domačo zemljo; on je dovolj zgodaj stopil vsaj s svojimi satiričnimi spisi na trda slovenska tla in odtod si je začel na vse kraje osvajati ozemlje. Poleg tujih glasov, ki so zveneli iz njegovih umotvorov, je bil prav to glavni vzrok, da je bilo čitajoče slovensko občinstvo hladno proti mlademu umetniku; da niso preveč ostro brneli satirični glasovi njegovih strun na »rodoljubna« slovenska ušesa, gotovo bi se bil kljubu vsemu temu priljubil tudi širšim krogom. No, on sam tedaj tega ni hotel; bili smo v dobi, ko so se tiskale moderne reči v 333 izvodih. Med tem pa se je nasprotje nekoliko ublažilo, občinstvo samo se je privadilo tudi taki hrani, umetniki - neborci pa so postali zopet ljudje in so jeli risati in predstavljati zopet ljudi. Tudi Cankar je z drugimi sčasoma spoznal, da so le tisti umotvori stalne vrednosti, ki so v resnici izraz svojedobnih družabnih razmer; kar je resničen odsev kake določene narodnostne skupine, to mora biti v gotovem oziru tudi odjek vseobče človečnosti; umetniki pa, ki hodijo obratno pot, ti navadno zaidejo v shematizovanje, ki utegne služiti gotovi časovni struji, ali nima zdravih življenskih pogojev.

Ako odgovorim sedaj na gornje vprašanje, moram še enkrat opozoriti na to, da je Cankar krepka osebnost, v čigar bogati duši se zrcali ves svet, ki ga obdaja; njegovi umotvori pa so najfinejši projekti tega njegovega duševnega sveta. Naj bi on sklenil, da piše od danes zanaprej v tistem duhu in po načinu, ki bi ugajal veliki večini slovenskega občinstva, gotovo bi uspel, ali ne mogli bi več govoriti o Cankarju kot umetniku, ampak kot o — tehniku. Že večkrat sem poudarjal, da dela naš umetnik študije kakor kipar in slikar, in te študije razstavlja posebej ali jih pa združi v velike skupine; iz vseh pa nam odsevata Cankarjeva osebnost in posebnost. Zato nikakor ne sodim, da nam je podal v povesti »Na klancu« delo, ki bi bilo mejnik v njegovem stvarjanju. Narobe! ako hočete, vam predstavim v osebah z novimi imeni in iz novih stanov stare

znance. To pa ni napaka, to je razvoj; večje pohvale bi po mojem mnenju ne mogli izreči umetniku. Radi tega opazimo na prvi pogled veliko podobnost, ki je med Cankarjevimi »Tujci« in osebam, ki nastopajo »Na klanec«. Meni se zdi, da bi prav tako lahko imenoval »Klančarje« socialne tujce, kakor P. Slivarja in njegove drugove Klančarje - umetnike. Mene vsaj prav nič ne moti to, da se vrši dejanje v našem umotvoru vseskozi na slovenskih tleh, dočim žive »tujci« na — tujem. Pa vendar so oboji slovenski ljudje, to so naši slabiči-sanjači. Tudi temu svojemu spisu je dal Cankar najširše ozadje, dasi jih je označil komaj s par površnimi potezami. »Jaz sem bil daleč po svetu«, govori Lojze Mihov (157), »in sem videl naše ljudi: vsi hlapci, vsi siromaki s klanca! Pogled njih zgodovino — tisoč let hlapčevstva! Tisoč let strašnega truda in nič niso dosegli.« In o istem junaku piše: »Gledal je in klanec se je čudovito širil pred njegovimi očmi — od vzhoda do zahoda se je razprostiral, od juga do severa, holmi so se razmaknili. Klanec siromakov je bila vsa prostorna pokrajina pred njim, po vsej prostrani pokrajini so hodili ponižno sključeni, vdani siromaki, ki jim je bilo siromaštvo v srcu in ki so bili v srcu siromaki, če so se veselo smejali in če so imeli rdeče obraze in pošteno obleko. Neizmeren klanec siromakov je bil pred njim in narod hlapcev je stanoval na klanec.« (159). To so nam prav dobro znani akordi, samo da so vloženi v drugačne muzikalne figure. Tudi podrobnosti tega temnega ozadja, tega klanca siromakov so tuptam slikane z istimi konturami, kakor smo jih videli že v Cankarjevih študijah o predmestnem življenju velikih mest, samo da je tu vse grobejše in plastičnejše, ker ni izglajena vsaka guba. Tu vidimo same Slivarjeve brate, samo da so krojači, črevljarji, pisarji, kmetje, katere je vrglo valovje življenja na breg, da se posuše, izstradajo ter poginejo; to so značaji, o katerih pravi pisatelj, da so zmerom dovolj močni, da snujejo načrte, ali nikoli tako močni, da bi jih izvršili (64). To so zastopniki naroda, ki biva na klanec siromakov: krojač Tone Mihov, glavno moško lice, pisar in črevljar. (Konec prih.)

Dr. Iv. Merhar.

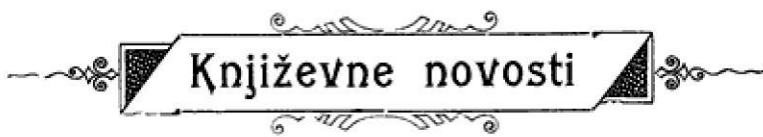
Ljudska knjižnica. Zvezek I. I. S. Machar: Magdalena. S pesnikovim dovoljenjem prevel Ant. Dermota. Cena 2 K. Ljubljana 1903. Založili »Naši zapiski« (Jos. Breskvar in tov.). Oceno tega dela znamenitega češkega pesnika prinesemo pozneje.

Mali vitez (Pan Volodijevski). Tvrdka Kleinmayr & Bamberg je razposlala 11. in 12. sešitek slovenskega prevoda tega Sienkiewiczzevega romana, s katerim sešitkom je završen drugi zvezek tega dela.

Navod za knjigovodstvo in poslovanje slovenskih raiffeizenskih posojilnic, spisal Svetoslav Premrou, uradni vodja »Centr. posojilnice v Gorici«. Gorica. Samozaložba pisateljeva. Tisk Narodne tiskarne 1902. Cena mehko vezani knjigi 5 K. Ta dokaj obširna knjiga bo zanimala one, ki se brigajo za gospodarsko življenje našega naroda in za socialno rešitev našega kmečkega stanu.

»Die Pfarrkirche St. Ruprecht in Unter-Krain und ihre Restaurierung«. Ta spis iz peresa rajnega profesorja Ivana Verhovca so priobčile »Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale«, XXVIII. zvezek, pag. 63—72. —ar.

Devojački svet. Izabrane pripovedi čeških spisateljica. S češkoga preveo i uvodom... popratilo Stjepan Radić. (Slavenska knjižnica. Izdaje Matica Hrvatska. Knjiga X.) Zagreb, 1902.

Književne novosti

Ivan Cankar: Na klancu. — Knezova knjižnica IX. Izdala »Slovenska Matica«. 1902. (Konec.)

Črevljarjev lik je risan naravnost klasično; zdi se mi, kakor da bi bilo pod to trdo skorjo skrito tisto slovensko srce, ki bi utegnilo sčasoma zravnati tiste neprijazne, s kamenjem posute, s trnjevim grmičjem na redko poraščene rebri slovenskega klanca, ako bi bilo prav vzgojeno in trdno vojeño. Ko sem poslušal možate besede tega pijanca, gledal njegovo odločno dejanje, tedaj sem se začudil, kako je prišel tudi ta med te suhe, sanjave slabiče na klanec; žal mi ga je bilo, kakor je človeku hudo pri srcu, ko gre po rodovitni, a zane-marjeni ledini, ki rodi le osat in trnje mesto zlatoklase pšenice. Ta nasilni, a v srcu vendar pošteni črevljar je menda robati gorenjski Slovenec, ki mu ni sužnji jarem toliko upognil vratu kakor drugim njegovim bratom, a je kakor oni stoletja pogrešal blažilne skrbi modrega vzgojitelja; zato je zaostal, ker ni napredoval. To je menda tista vrsta ljudi, o katerih govori učitelj Krivec in na katere zida svoje upe: »In ti (L. Mihov) niti ne veš, kakšno je naše ljudstvo. Če si videl ljudi pijane v krčmi, so se ti zastudili — poluberači in popolni berači, ki pijo in preklinjajo in propadajo kakor živina; kar jih je boljših, beže v Ameriko, na Nemško, v Bosno, a pijani berači, ki so prelahkomiselni in preleni, da bi si pomagali, ostanejo doma . . . Tako si morda videl ljudstvo in tako si ga sodil. Jaz pa sem ga spoznal in ni ga boljšega na svetu.« (153) Kadar govori resno, ne sebe in drugih zbadajoče, tedaj izražajo njegove pre-mišljene besede prirojeno nadarjenost; kadar kdo apeluje na njegovo možatost in prijateljstvo, tedaj za hip zablešči s silo zadušena srčna dobrot, ki se kaže bolj v dejanju nego v besedah. »Nič ne skrbi zame, prijatelj . . .« govori T. Mihovu, ki mu obeta preskrbeti v tujini službo. »Da bi se ti godilo najboljšo! Ampak kadar boš ležal v jarku in boš umiral brez prijatelja, takrat se spomni, da ti nisem svetoval na pot.« (83). To je ganljivo in pristno narodno; to je ves drugačen značaj kakor glavno moško lice Tone Mihov, krojač v trgu, slabič brez trdne volje, ki ga je prvi naval življenja podrl na tla, da se ne dvigne nikoli več. To so ljudje, ki druge vlečejo k dnu, kakor potegne človek, ki ne zna plavati, dobrega plavača v rupo, da oba utoneta. Mihov je človek, o ka-terem pravi učitelj: »Uboštvo je veliko, toda inteligenten človek si ve pomagati, duševni siromaki pa so dvakrat ubogi — skrijejo se in pričakujejo konca« (154). Vsa njegova omika mu je bila bolj na kvar nego na korist; kaj mu je po-magalo, da je govoril pri čitalniških veselicah svoje govore, da je čital tudi nemške liste in romane, ko tega ni mogel prebaviti. Ko pride v trg tekmeč, ki se je česa naučil od sveta in življenja, tedaj Mihov stoji kot okamenel in je v prvem hipu prepričan, da mora podleči; mesto krepkega dejanja postavi tujcu medlo jezo in blede zavist nasproti, sam pa pripoveduje svoji ženi povesti in romane ter sanja z odprtimi očmi kakor bolno dete, ko zija v njegovo hišo pomanjkanje in siromaštvo. Kakor Slivar naposled prizna ženi, da jo je goljufal, ali vendar ji še obeta zlate gradove. Na klancu postane popoln žganjar, ki za-

piva prisluženi ali priberačeni denar ženin. In tako pada od stopinje do stopinje: v njem se razvije tisti beraški ponos, ki je tem ostudnejši, čim objestneje nastopa, iz njega pa se razvije naposled sovražstvo do žene, češ, da je ona kriva njegove nesreče, sovražstvo, ki ga spodi nazadnje od doma. Mihov sicer ne gre v prostovoljno smrt, ali on gre — med svet — umirat; »odkar ni imel doma, se je vzbudil popotnik v njem, tisti popotnik, ki živi v vseh slabičih, v vseh sanjarskih in vseh nesrečnih ljudeh«. (80) Ali središče dejanja ni on, marveč njegova žena Francka, ki stoji, navidezno slaba, kakor skala sredi morja in ob njo se zaganjajo razljučeni valovi življenja, trgajoč ji košček za koščkom njeno mehko, požrtvovalne ljubezni polno srce. Ob tem liku je razvil Cankar vso svojo veliko umetnost v risanju značajev. S tem nam je ustvaril tip slovenske žene, kakor ga doslej ne pozna slovenska knjiga. Ona je pasivna junakinja, ona ne vodi s krepko roko svoje družine skozi opasne vrtince skrbi in pomanjkanja, ali ona je nepremično središče družine, ona je vir ljubezni, ki nikoli ne usahne. Naj teče ta draga tekočina zastonj, naj jo ta in oni lahko-miselno zapravlja, Francka ljubi in daje z vedno enako ljubeznijo. To je križev pot borne slovenske žene, naslikan s srčno krvjo pesnikovo, poln bridkosti, a prekipavajuč trpke poezije. Samo tri postaje ima ta dolgi križev pot, a vse tri dihaajo pravo slovensko življenje, v vseh treh živi pravi pesniški duh. Francka je ves čas svoje mladosti pogrešala sladke materinske ljubezni, in čim bolj je je pogrešala, tem večji rezervar se ji je nabral v bogati njeni duši, zato je mogla iz njega dajati vse do svoje smrti. Ko je bila Francka še doma, jo je mati sovražila radi njenega očeta, kateri jo je bil zapustil nezakonsko mater, sovražila jo je, »otroka, ki je bil ves plah in zbezan, ker nikoli ni poznal ljubezni in ker ni bilo nikogar, ki bi ga kdaj pobožal. In senca tega sovražstva se je zagrnila čez vse življenje njeno . . .« (72.) To dete pa je živelo tem bogatejši duševno življenje; svet njene fantazije je rasel in je bil čimdalje pestrejši, njeno dovzetno dušo je prevzelo sladko koprnenje po nečem neznano lepem. Njeno telo je ostalo sicer drobno, a duša je letala med čarobami pravljičnih dežel; sanje mladostnih let zanjo niso bile samo sanje, ampak ona je našla v njih uteho za trpkosti resničnega življenja, ali čim bolj je spoznavala življenje, tem bolj je doživljala razočaranja tudi v svetu svojih sanj, ki so se zgostile v prave vizije in halucinacije. Te sanje mlade deklice so posebnega pomena za vse poznejše Franckino življenje; to je tudi del v povesti, ki je deloma nejasen, a poln hrepeneče poezije, kakor je prepojena tudi prva slika — Franckina božja pot na romarsko goro — z resnično in globoko poezijo, ki diha slovenski zrak, ki kaže obenem, kako dobro pozna Cankar otroško dušo. To je prva postaja tega bridkega križevega pota Franckinega življenja. Druga nam jo predstavlja kot trpečo in prav tako vdanopokorno zakonsko ženo, kakor je bila prej pokorna svoji trdi materi. Ona, slabotna ženska, je žena možu, katerega mora rediti, ker je padal na trdi cesti življenja in nima moči, da bi se dvignil in ključovalno nadaljeval pot. Ko ga je videla pred seboj prepadenega, uničenega, tedaj se ji je zasmilil. »Začutila je, da ji je leglo na ramena strahovito, težko breme, ki ji je potisnilo život skoro do tal, začutila se je mater in varuha, in ta čut je bil sladak in strašen obenem.« (58). Ona pa ni padla, hodila je, dokler je čutila v sebi kaj sile, vsi pa so se naslanjali nanjo, moč pa je črpala iz brezmejne ljubezni, ki jo je čutila do teh slabih stvorov, saj je vedela, kak revež je človek brez ljubezni. In obenem ko je delila mednje,

se je temno zavedala, da zastonj daje, da ne priteče nikoli do tistega svetlega sveta, o katerem je sanjala nekdanj. Ta družina je imela le mater; ko je odhajal v svet njen neokretni mož, smilil se ji je, ker je vedela, da se nikoli več ne vrne. In sedaj se pričinja tretja postaja tega strašnega križevega pota. Otroci so rasli, mati pa jih je gojila s srčno krvjo, ali slutila je s temno zavestjo, da tudi ti ne dotečejo sreče, ako bi tekli do konca sveta, saj so bili njeni in Mihovega, a bolj njegovi nego njeni; od nje so imeli le mehko, po ljubezni hrepeneče srce. »Vsi drug za drugim so odhajali, vsak si je odrezal košček njenega srca; in vračali so se bolni in ubogi, legli so in so umrli. Kri je izpilo iz njenih rok, luč je izpilo iz njenih oči, srce ji je razsekalo, da je bila ena sama velika rana.« (163). Šla sta sinova, šla je hči. Sinova sta posnemala očeta, hči pa je doživela to, o čemer je mati nekdanj sanjala in je bila tako razočarana. Kakor da bi bili ti otroci odtiski staršev! Ponesrečeni študent Lojze se zadnji vrne in prinaša s seboj cinični uk, s katerim ga je bilo življenje popolnoma sprijaznilo, da je v svetu vse pravično urejeno. »Nikoli še ni rodil osat žlahtnega sadu; raste samo zategadelj, da ga populijo osli.« (158). Naravnost pretresljiv je prizor ob materini smrtni postelji, ko se vrne Lojze in spozna mati, da je prišel tudi on domov umirat. Čitatelju se zdi, kakor bi šel od neba do zemlje strašen disakord, kateremu sledi grobna tišina. — Tako konča ta pretresljiva tragedija ene družine tam na klancu; recimo tako, ne verujmo, da umremo tako vsi — klančarji, to je prestrašna misel. Glej! »V trgu se prižigajo luči . . . Tam doli se je zasvetilo, majhna, rdeča luč je trepetala, rasla je in plapolajoča rdeča iskra se je izpremenila v mirno, jasno belo svetlobo.« (163. 164.) To je učiteljevo okno. Ali je ta skromni, pošteno misleči učitelj, ki noče reševati sam vsega naroda, ampak le en del njega, ki se ne baha kot reformator, ampak hoče hoditi po ravnih cestah, delati pot spoznanju, sporazumenju in samozavesti, ali je ta človek mož prihodnosti? Lojze se mu v začetku smeje v obraz radi njegovih namenov, učitelj pa je miren, ker ve, kaj hoče in more. In vendar spozna oni izgubljeni človek ravno po učiteljevih besedah, da je prišel po lastni krivdi med obsojence, da se je sam obsodil »v tistem trenutku, ko se je domislil prvokrat, da je osojen in so mu omahnile roke in mu je omahnilo srce.« (158.) Pač, iz daljave slišimo nekako podkupljivo godbo, a je še ne razločimo dobro; na vzhodnem nebu se menda hoče zoriti, a svetli pas je še ozek in medel. V srce se nam selijo nejasni upi, ki so še slabi, ali od nas je odvisno, če vzkipe in nas potegnejo za seboj za krepkim delom. Cankar ni še povedal zadnje besede, vendar pa nam je rekel še dve možati slovenski, za kateri smo mu od srca hvaležni.

Dr. Iv. Merhar.

Janeza Trdine zbrani spisi. I. knjiga. Bahovi huzarji in Iliri. V Ljubljani 1903. Založil L. Schwentner. Cena K 3, po pošti K 3'20. Trdinovih zbranih spisov smo že vsi nestrpnost pričakovali. Natančnejšo oceno knjige prinesemo pozneje.

Zofka Kveder. Iz naših krajev. V Ljubljani 1903. Založil Lavoslav Schwentner. Cena K 2'50, po pošti K 2'60. O tej lepi knjigi plodovite naše pisateljice izpregovorimo prihodnjič.

»Slovenska Šolska Matica«. Realna knjižnica, I. del. Zgodovinska učna snov za ljudske šole, 2. snopič. V Ljubljani 1903. Poleg zgoraj navedenih naslovov nam pojasnjujeta še dva druga, da naj služi pričujoča knjiga ljudsko-